

A könyvtárak berendezéséről.

A Darmstadtban Bergsträssernél Durm, Ende, dr. Schmitt és Wagner kiadásában megjelenő *Handbuch der Architectur*, a mint hiszszük, szakkörökben nagy népszerűségnek örvendő vállalatának legújabb kötete nemcsak építészeknek, hanem könyvtárnokoknak is kiválóan becses ajándékot hoz. Ugyanis egyebek közt a levéltárak és könyvtárak építésével és berendezésével foglalkozik, még pedig történeti levezetésben.¹ Ez a két rész, melyből az első Opfermantól az 1—40., a könyvtárépítésről szóló Kortümtől és Schmittől a 41—172. oldalig terjed, érdeklő különösen reánk nézve és pedig azért, mert Gräsel rövid s egyáltalán nem kielégítő fejtegetését leszámítva, itt kapjuk meg teljességében azt, hogy a könyvtárépítés mint fejlett addig a körültekintő tökélességig, a melyen ma áll. Ennek irodalma eddig nem volt egy egészszé összefoglalva, csak egyes könyvtárakról olvashattunk külön leírásokat részint szaklapokban, részint önálló füzetben vagy nagyobb gyűjteményes művekben, melyek egy-egy város összes középületeit felölelték. Itt megtaláljuk az eddig uralkodott elvek teljes leírását és pedig kritikai fejtegetéssel kapcsolatban, állandóan szép kivitelű rajzokkal kísérve, melyek száma a 172 lapon 231-re megy, s mindkét fejezet végén megleljük a megszakirodalom teljes összeállítását. (40, 168—172. l.)

A levéltárak építéséről szólván, történelmi visszapillantást ad az archivumokról. A külső elhelyezésen és az épület tervén kívül részletezi és magyarázza az összes belső berendezés módjait, ismerteti a gyakorlatban használt szekrényeket és őrzési módokat. Így bő leírását nyerjük a marburgi, wiesbadeni, wormszi, frankfurti (Majna melletti) állami és városi levéltárakban az okiratok és oklevelek őrzésére használt szekrényeknek. Végül alap- és metszetrajzokban megfelelő magyarázatokkal ismertetését adja a weimari, münsteri (tévedésből boroszlóinak nevezett), boroszlói, wiesbadeni, a Majna m. frankfurti s a müncheni levéltári épületeknek, továbbá a párisi számvevői és bordeauxi megyei levéltár épületének. Ez a rész azonban a könyvtárépítészet magyarázatánál lesz teljessé; mert a levéltáraknál épen úgy, mint a könyvtáraknál a legújabban elfogadott rendszer, mely a kezelést legjobban megkönnyíti s a helyet legjobban kihasználja, a *magazin-* vagy *raktárrendszer* levén, e kettőnek tárgyalása szorosan összefügg.

A könyvtárépítészetről szóló rész szintén történelmi bevezetésen kezdődik, melyben a könyvtár fogalmát Gräsel szerint adja,

¹ IV. Theil. Entwerfen, Anlage und Einrichtung der Gebäude. 6. Halbband. Heft 4: *Archive*, von Oppermann; *Bibliotheken*, von Kortüm und dr. Schmitt; *Museen*, von Wagner; *Pflanzenhäuser*, von Kerler u. dr. Schmitt; *Aquarien*, von Lindheimer; *Ausstellungsbauten*, von Messel. Lex. 8r. VIII+534 l. Ara 30 márka. Önállóan is kapható.

kinek körülírása szerint ez akár magán, akár közhasználatra felállított (kellően elrendezett) könyvgyűjteményből áll.

Nyilvános könyvtárak a XV. évszázad közepétől kezdődnek. Bölcsőjük Olaszország, hol a Medicik a *Laurentianát*, V. Miklós és V. Sixtus pápák a *Vaticanát* létesítették. Mátyás király híres könyvtára, a Corvina, olasz mintára jött létre. A könyvnyomtatás tette természetesen lehetővé a könyvtárak kibővítését; de a nagy kiterjedésű könyvtárak mégis csak századunkban jöhettek létre, s ezek hozták magukkal a megfelelő épületek és berendezések szükségét, még pedig a használati célnak megfelelőleg a szerint, a mint a könyvek csak helyi vagy a könyvtáron kívüli használatra is kiadatnak. E szükségek a könyvtárépítés teljes átalakulását eredményezték.

A régi könyvtárak inkább kiállítási termek voltak, főleg a szemléletre, mint használatra utalva, többnyire egy vagy több pompás teremmel, mint a *San Marco* Velenczében (Sansovinótól), a *Laurentiana* Flórenczben (Michel Angelo tervei szerint), a *Vaticana* Rómában (Fontanától), a *Rodleiana* Oxfordban. Ilyen ú. n. *terem-könyvtárak* továbbá, melyben a könyvek csak a fal mellett állnak, a mannheimi, st.-galleni, a bécsi udvari, a régi wolfenbütteli, a Radcliffe library Oxfordban (Gibbstól), a hercegi könyvtár Karlsruheban. Az a beosztás, hogy a könyvek csak a fal mellett álljanak, az újabb időkig megmaradt, mint a berlini királyi (Unger és Baumanntól), az amiensi köz- és müncheni királyi könyvtárban (Gärtnerától), előbb még a hágcsó-rendszer megtartásával, majd ennek mellözésével, mint Münchenben, hol már a szekrények csak oly magasak, hogy a legfelül elhelyezett könyveket kézzel is el lehet érni. Ez utóbbi tekintet idézte elő a *karzatos rendszer* alkalmazását. Ezt végül a legújabb és legmodernebb rendszer, a *magazin-* vagy *raktár-rendszer* váltotta fel egymásfölötti, ú. n. könyvemeleteivel, melyek a 2·50 m. magasságot meg nem haladhatják, s az áttekintés és kezelés egyszerűségét (utóbbit az ú. n. belső lépcsők és emelők alkalmazása által) egyesítik a hely célszerű kihasználásával.

E rendszer legelőbb az 50-es évek elején, a *British Museum* pótépületében s kevéssel utóbb Párisban a *Bibliothèque nationale*-ban nyert alkalmazást. Ma már e rendszer szerint épülnek majdnem az összes nagyobb könyvtárak, kivéve az amerikaiakat, hol máig is a régibb teremrendszer szokásos. Mind e rendszerek kimerítő ismertetése után az épület biztos elhelyezésének, alapvetésének, beosztásának megbeszélését leljük a Bibliothèque nationale (Páris), a kieli egyetemi könyvtár, a British Museum (London), a stuttgarti királyi, a lipcei egyetemi, a wolfenbütteli új hercegi s néhány más, ú. n. ideális könyvtár beosztásának ismertetésével. E belső beosztásnak a könyvtár valódi hivatásához kell alkalmazkodnia. A jó belső beosztás

háromféle helyiségeket igényel: 1. a könyvek és gyűjtemények; 2. az olvasó és látogató közönség, 3. az igazgatás számára, melyekhez a szolgálók lakások jönnek, egymástól mindannyian helyes elválasztásban. Ezt követi a külső helyes architekturai alakzatnak ismertetése a göttingai, hallei, greifswaldi, wolfenbütteli, stuttgarti, párisi Ste-Geneviève, atheni Valliano-féle könyvtárak homlokzatának részletezésével.

A belső berendezés leírásánál éppen ily részletes és körültekintő ismertetést találunk a *hágcsós*-, a *karzatos*- és *raktár-rendszerekről*, a könyvek felállításának különböző rendszereiről, melyek közül a szakok s ezek keretén belül az alak szerinti rendszert ajánlja, s a világítási módokról. Különösen tanulságos ez utóbbi kérdésnél, hogy a raktár-rendszerben felülvilágítás alkalmazása mellett legfőleg négy raktáremeletig kapunk teljes fényt, egyoldalú világításnál a raktár 6—7 méternél nem lehet mélyebb, kétoldalú (tehát a legjobb) világítás mellett 20 m. szélességig terjedhet a könyvraktár. E szerint vagy kétoldalú világítás, vagy ennek a felső világítással kombinálása a legjobb. A könyvraktárban az emeletek magassága 2.2—2.5 m.-ig terjedhet; egy négyyszömeterre 100 kötet könyv fér be átlag. E számot *Staender* a greifswaldi új egyetemi könyvtárban tett tapasztalatai alapján 66 kötetre, Gilbert 80-ra, Wolf 102-re tette. Azonban a könyvszekrények szerkezetével, az elveszett térrel együtt e szám 65—80-nál többre nem tehető; tapasztalataink körülbelől Gilbert és *Staender* számításait igazolják.¹

A munka a 80-ik lapon összehasonlító táblázatot ad az egyes könyvszekrények tengely-távolságáról; majd ezek elhelyezéséről, beosztásáról, magasságáról, mélységéről, súlyáról, szerkezetéről szól, fejtegetéseit a legapróbb részletekig példákkal magyarázva; ép ily részletesen tárgyalja a karzatokat, lépcsőket, felhúzó szerkezeteket, melyek a különböző modern könyvtáráépületekben alkalmazva vannak; csak annak a szerkezetnek leírása hiányzik e tanulságos részből, mely szerint a raktár-rendszerben a könyvszekrények vas-támaszlopai nem az alapon, vagy inkább *nemcsak* az alapon nyugosznak, hanem a fedélszerkezetben alkalmazott szerkezetten függenek, mint a berlini új országház-könyvtárban, mi által, mondják, a tartó oszlopok egyszerűbb szerkezete volt elérhető.

A hágcsók, mozgatható támaszok, lépcsők, toló-asztalok és szekerek, a szokatlan alakú könyvek, mappák számára szánt szekrények, asztalok, kiállításra alkalmas szekrények s egyéb szerkezetek ismertetése végzi e fejezetet.

Az olvasó-termekre térve kiemeli, hogy ezek fontossága a

¹ V. ö. Das Einheitsmass für die Raumberechnung von Büchermagazinen. Különlenyomat a Centralbl. d. Bauverw.-ből. Berlin, 1892.

szerint nagyobb vagy kisebb, a mint a könyvtárt csak helyben vagy kikölcsönzés útján is lehet használni. Az előbbi az eset Angliában és Amerikában; ezért ott a pompás, gazdag kiképzésű és díszítésű olvasó-termek több száz ülőhellyel, felül világítással, kupolával, minden kényelemnek megfelelő asztalokkal vannak berendezve.

Az olvasó-terem elhelyezése, világítása, az asztalok, a felügyelet módja kérdéseivel foglalkozva, bemutatja az atheni *Valliano* a *Bibliothèque National*, a *British Museum* stb., összesen 14 könyvtár olvasó-termét, köztük a budapesti egyetemi könyvtárét is (terv. Szkalnitzky és Koch) alaprajzban és hossz-metszetben. Ugyanitt szól — de röviden — a kikölcsönző teremről s egyéb helyiségekről. Az igazgatásra szükséges hivatali helyiségek leírása sorra veszi az igazgatói, a titkári irodát, az új könyvek kiállítási termét, a könyvkötészeti, nyomdai, irodai helyiségeket, czímtár-szobát, raktárt stb., kiváló figyelmet fordítva a czímtár-szobára s annak berendezésével foglalkozva. A czímtárak közül hármat (igen természetesen) mellőzhetlennek mond: a betűsoros, a hely- és szakcímtárt. Ezt a tűz, nedvesség, por elleni biztonsági szerkezetek, estéli világítás, szellőzés, fűtés, villámhárító és tűzoltó felszerelések ismertetése követi. A fűtésről szólva azonban megfélekedezik ama fontos kérdéssel: mi jobb, fűteni vagy fűtetlenül hagyni a könyvraktárt? Csak annyit mond, hogy az áttört-padló-szerkezetű könyvraktárak (magazinok) a nagy magasság miatt alig fűthetők. A fűtés neméről és fokáról is szívesen vettünk volna némi tájékoztató fejtegetést: mert pl. a légfűtésről tudjuk, hogy sok porral jár s szárítja a könyveket: nem fűteni a könyvraktárt bizonyosan jobb; de ez meg a téli kezelésben ártalmas az ott foglalkozók egészségére. A rostocki, karlsruhei, wolfenbütteli, darmstadti, stuttgarti könyvtárakban a szorosan vett könyvtár nincs fűtve.

A szakaszt a legjobb beosztású könyvtárak leírása zárja be három csoportban. Az állami és országos könyvtárak csoportjában a müncheni bajor kir. könyvtár, a párisi Ste-Geneviève és a Bibliothèque national, a British Museum könyvtára és a karlsruhei, stockholmi, stuttgarti és az athéni Valliano-féle könyvtárakról olvassunk részletes ismertetést. Ezeken kívül leír még öt egyetemi könyvtárt, (Halle, Greifswald, Göttinga, Leyden, Bécs), s öt városi és egyéb nyilvános könyvtárápületet, (Darmstadt, majnai Frankfurt, Sale Manchester mellett, Malden Massachussetsben, Public library Bostonban).

Az anyag e kivonatos elősorolása mutatja a mű tartalmasságát és becset, melyet *Gräsel Bibliothekslehre*-jének kiegészítéséül, mint mellőzhetetlen művet ajánlunk mindazoknak, kik könyvtár-berendezési tanulmányokkal és feladatokkal kívánnak foglalkozni.

Ferenczi Zoltán.